

Nancy Fraser: Rozvíjení radikální imaginace. Globální přerozdělování, uznání a reprezentace.

Editor Marek Hrubec. 1. vydání. Praha: Filosofia, 2007, 182 stran, ISBN 978-80-7007-251-6.

V polovině loňského roku vyšla v českém jazyce kniha americké profesorky politické a sociální teorie Nancy Fraserové z New School University v New Yorku. Tato významná současná kritická teoretička není české odborné veřejnosti neznámá. Nakladatelství Filosofia vydalo již v roce 2004 její knihu *Přerozdělování nebo uznání?* (spoluautor Axel Honneth), v níž vyložila svůj teoretický přístup k otázkám spravedlnosti. Kromě toho je profesorka Nancy Fraserová již dva roky spoluorganizátorkou každoroční mezinárodní konference *Philosophy and Social Science*, konané v Praze, jejíž zázemí poskytuje Centrum globálních studií, společné pracoviště Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy. V loňském roce byla součástí této konference autogramiáda recenzované knihy, což představovalo pro mnohé české čtenáře a čtenářky vzácnou příležitost pohovořit si o mnohých filozofických a sociálněteoretických tématech přímo s autorkou. Vydání této knihy je nadto výsledkem dlouhodobé spolupráce editora svazku přímo s Nancy Fraserovou. Článek *Reformulování spravedlnosti v globalizovaném světě* je potom rozpracovaným textem, jehož hlavní teze autorka poprvé přednesla právě na pražské konferenci *Philosophy and Social Science* v roce 2004.

Nancy Fraserová se ve své teoretické práci soustřeďuje na problematiku spravedlnosti v mezinárodních vztazích, přičemž uplatňuje striktně kriticko-teoretické postupy: kombinuje empiricko-historické analýzy s normativními úvahami ústícími do propracovaných kritických stanovisek. V současné době se koncentruje na zkoumání shora uvedených fenoménů v kontextu *globalizačních procesů*, které zásadním způsobem proměňují naši historickou situaci i její adekvátní pochopení a v neposlední řadě také pozměňují naše uvažování o alternativních projektech ve zmíněných oblastech.

Výbor textů *Rozvíjení radikální imaginace* postihuje vývoj v díle Nancy Fraserové. Úvodní rozhovor editora Marka Hrubce s autorkou je vodícím rámcem celé knihy, neboť v něm profesorka Fraserová ukazuje základní souvislosti svého pojetí spravedlnosti. Ve starší verzi (dvoudimenzionální teorie spravedlnosti) se snaží propojit požadavky po kulturním uznání s požadavky po přerozdělování, aniž by redukovala uznání na přerozdělování nebo naopak. Její pojetí se opírá o rozvinutí základní normativní ideje západních demokraticky směřujících společností, totiž o rozvinutí ideje rovnosti ve formě *principu participativní parity*. Ten je pro ni základním normativním principem, který dominuje jak sféře uznání, tak i sféře přerozdělování. Na základě evidence aktuálně probíhajících *globalizačních procesů* přidává v současné době k těmto dvěma rovinám spravedlnosti rovinu třetí: *politickou dimenzi reprezentace*. Tento posun je motivován především problémem, který se objevuje před jakoukoli teorií spravedlnosti ve chvíli, kdy se snaží adekvátně reflektovat sociální realitu oslabování politické moci teritoriálního národního státu. Tomu, jak Fraserová konkrétně analyzuje globalizační procesy a jak je zapracovává do své teorie, se věnuje jiná část recenze.

Autorka v recenzované knize propojuje téma *genderu* s kritikou reálné demokracie a (zde se jedná o důležitý motiv) na několika místech textu upozorňuje na faktické propojení kulturní identity s ekonomickou rovinou. Proto je třeba „*uvést kulturní politiku do vztahu se sociální politikou a propojit požadavky uznání s požadavky přerozdělování*“ (Fraser, 2007, s. 35). Na pozadí diskuze amerického feminismu posledních desetiletí navrhuje feministickou kriticko-teoretickou koncepci spravedlnosti, kombinující antiessentialistický multikulturalismus s bojem za sociální rovnost. Takový přístup je jejím východiskem při konstrukci radikálně-demokratické teorie, jež je z normativního hlediska výrazně náročnější,

než je aktuálně existující reálná demokracie kapitalismu s volným trhem, která opomíjí mnohé z podstatných rysů spadajících do oblasti ekonomického přerozdělování nebo uznání kulturních identit.

Jak již bylo naznačeno, Fraserová se snaží vyznačit prostor pro diskuzi nad tématem postvestfálské¹ teorie demokratické spravedlnosti, která by byla schopná se teoreticky vyrovnat s faktickým oslabením národního teritoriálního státu vlivem globalizace (otázkou je, zda byl tento stát někdy vůbec schopen skutečně dostát požadavkům spravedlnosti). V této souvislosti se autorka zabývá kritickou analýzou pojmu veřejnosti a zároveň konstruuje zmíněnou třetí rovinu vlastní teorie spravedlnosti. V analýze veřejnosti se zabývá klasickým pojetím Jürgena Habermase, které demaskuje jako zcela podřízené představám o fatalitě vestfálského rámce (konkrétně například ukazuje, že konstruovat adresáta veřejnosti jako teritoriální stát se suverenitou je v *postvestfálském modelu disagregované suverenity* empiricky i teoreticky nedostatečné). Konstatuje, že Habermasovo pojetí veřejnosti není dnes již adekvátní a že je třeba rozvinout nové kriticko-teoretické pojetí postvestfálské veřejnosti. Zde je třeba ocenit i její rozlišení veřejností na *slabé* a *silné*, které postihuje kategoriální rozdíl v politickém vlivu různých veřejností. Jako silné veřejnosti totiž autorka označuje ta veřejná fóra, která jsou schopná nejen formovat názory, ale také je přetavit v zákony a tedy v administrativní moc; řadí sem kupříkladu parlamenty. V této souvislosti se zabývá především normativní legitimitou a politickou účinností veřejnosti. Její legitimita je mimo vestfálský rámec zpochybněna především tím, že není vůbec jasné, kdo se vlastně má účastnit diskuze. Autorka v tomto kontextu navrhuje opětovné užití principu všech dotčených, který říká, „že tím, co z nějaké skupiny činí *spolučleny veřejnosti, není společné občanství, nýbrž jejich společné zapojení v komplexu společných struktur a/nebo institucí, které ovlivňují jejich život*“ (Fraser, 2007, s. 144). Z hlediska politické účinnosti veřejnosti je největším problémem nutnost nalézt pro veřejnost nové adresáty, neboť teritoriální státy ztratily vlivem globalizace reálný vliv na ekonomiku, na stav životního prostředí i na bezpečnost svých občanů. Koncepce postvestfálské veřejnosti musí tedy splnit dvojí úkol: „... na jedné straně vytvářet *transnacionální formy veřejné moci, a na druhé straně je učinit odpovědnými novým, transnacionálním veřejnostem*“ (Fraser, 2007, s. 148).

Obecně je hlavním zaměřením Fraserové její vlastní teorie spravedlnosti, kterou sama pod vlivem globalizace reformuluje jako teorii *postvestfálské demokratické spravedlnosti*. Uvědomuje si, že diskuze o spravedlnosti byly vždy vedeny v rámci teritoriálních států a že takové vymezení není dnes dostatečné (stačí si plně uvědomit důsledky unilaterální politiky velmocí na občany svévolně napadených států bez toho, že by tito občané mohli spolurozhodovat o věcech, které se jich týkají). Rozšiřuje dvojdimenzionální teorii spravedlnosti o politickou dimenzi reprezentace proto, že si uvědomuje dvojí význam politického. Uznání i přerozdělování jsou svým způsobem politické, ale autorka chce touto třetí rovinou konceptualizovat specifický význam politického jako konstitutivního prvku vyjednávání sporů (státní jurisdikce, pravidla) v oblastech uznání a přerozdělování. V této souvislosti hovoří především o chybně vymezeném rámci jako o specificky politické nespravedlnosti, spočívající v nesprávném vyloučení některých z rovné participace (zde se opět objevuje její základní pozice, spočívající v principu participační parity). Vymezení rámce je potom vůbec nejdůležitějším aspektem sociální spravedlnosti, neboť vlastně strukturuje základní linie vyloučení. Jedná se o metanespravedlnost, spočívající v nemožnosti vůbec vznášet nároky na uznání nebo přerozdělování. Právě národní stát a mezinárodní systémy (vestfálský rámec) jsou faktickými nástroji nespravedlnosti, neboť znemožňují nebo omezují vznášení transnacionálních nároků na uznání nebo přerozdělování. Jako formy náprav této nespravedlnosti chybného rámce autorka nabízí v souladu se svou teorií dva postupy: *afirmativní* a *transformativní*.² Afirmativní postup je zaměřen na revizi hranic teritoriálních států, přičemž nezasahuje do struktury teritoriálních států obecně. Transformativní přístup naopak chce změnit vestfálské uspořádání změnou konstituování samotných hranic, přičemž v tomto kontextu Fraserová opět navrhuje důsledné transnacionální

užití principu všech dotčených (hlediskem není geografická blízkost, ale institucionální překryv). Mimo chybné nastavení rámce hovoří také o další politické nespravedlnosti, spočívající v tom, že si globální elity a státy monopolizují právě nastavení rámce (tedy nerovná metapolitická nespravedlnost).³ Její pojetí spravedlnosti je takto radikálně demokratické, neboť odhaluje vnitřní spjatost spravedlnosti a demokracie (politiky).

Teorie spravedlnosti, kterou autorka nabízí, je ovlivněna za prvé její snahou upozornit na význam přerozdělování, který byl v období 90. let minulého století oslaben, jelikož sociální a politické teorii dominovaly snahy upozornovat na problematiku uznání a praktické politiky zase jistá forma „okleštění“ sociálního státu. Nicméně zůstává otázkou, zda její dualistická teorie (respektive v současné době teorie zaměřená na tři roviny spravedlnosti) postihuje normativní sociální realitu. Samotný fakt upozadění politických požadavků přerozdělování, k němuž průběžně docházelo a stále dochází, a potřeba tuto situaci adekvátně posoudit a ohodnotit by neměly vést k jeho teoretickému přecenění. Rozpracování pojmu uznání v dostatečně diferencované podobě může totiž nabídnout shodně politicky silné stanovisko a zároveň poskytnout lepší stanovisko teoretické: například teorie uznání lépe analyzuje požadavky sociálních hnutí, jelikož její *neuzavřené* pojetí je připraveno reagovat na dosud ve společnosti netematizované formy sociálního strádání. Obdobně lze, za druhé, vnímat i její současný tlak na zařazení politické roviny do své koncepce. Její filozofická intuice je zřejmá – aktuálním problémem lidské společnosti je aktuální ohrožení emancipačních snahy všeho druhu globálním kapitalismem ve chvíli, kdy je lidem strukturálně bráněno rozhodovat o nejdůležitějších aspektech politického uspořádání, o nastavení rámce. Demokratické postupy historicky vzniklé v rámci vestfálského národního teritoriálního státu jsou „krátké“ na globální podmínky. Dalšími problémy jsou především *rozptýlenost účastníků diskuze transnacionálních veřejností*, kteří společně tvoří lid, a to, že adresáty takových kritických výsledků diskuzí nejsou administrativní moci národních států, ale směs veřejných a soukromých transnacionálních mocí.

V této situaci je problémem číslo jedna skutečně nové promýšlení sféry politiky. Otázkou ovšem zůstává, zda je politika (nebo reprezentace) skutečnou třetí (respektive další) sférou spravedlnosti. Není to spíše tak, že politická sféra je stále jakousi metarovinou, na níž se teprve projednávají otázky přerozdělování nebo uznání, a to i přesto, že jde o rovinu pro spravedlnost svým způsobem určující? Zároveň je však pravdou, že politické ve významu samotné konstituce pravidel vyjednávání představuje specifickou oblast, která je kategoriálně odlišná od politického ve významu boje v rámci rovin uznání a přerozdělování. Ať je tomu jakkoli, sféra politiky prochází strukturální krizí, neboť svůj hlavní úkol není schopná v podmínkách globalizace dostatečně plnit.

Vydání editorsky zdařile připravené publikace textů Nancy Fraserové je kvalitním počinem též díky práci překladatelského týmu, jehož členy byli M. Brabec, A. Kubeczka, Z. Kubišová, Z. Uhde a O. Vochoč. Úvahy profesorky Nancy Fraserové publikované v tomto sborníku nás inspirativním způsobem upozorňují na strukturální krize politiky a šířeji také spravedlnosti, přičemž vytyčují hlavní otázky, spjaté s postvestfálským pojetím demokracie a především spravedlnosti. V kontextu českého politického myšlení je navíc tato kniha prozíravým vhledem do stavu diskuze na daná témata za našimi hranicemi.

Ondřej Lánský

¹ Na tomto místě bych rád upozornil, že Nancy Fraserová užívá termín vestfálský do jisté míry jako označující synonymum pro teritoriální (jednou jsou hlediskem dějiny, podruhé suverenita). Někdy tyto termíny použije najednou proto, že taková formulace přesněji vyjadřuje povahu národního vestfálského teritoriálního státu. Termín keynesiánsko-vestfálský rámec užívá tehdy, když chce vedle teritoriality národního státu vyzdvihnout i sociálnědemokratickou tendenci sociálních států v řízení ekonomiky.

² Obdobně postupuje i v případě rovin uznání a přerozdělování.

³ Poslední formou politické nespravedlnosti je relativně nenáročný problém, spočívající v nerovné politické reprezentaci. Jde například o propad hlasů poražených ve většinovém volebním systému.